

DOI: <https://doi.org/10.36719/2706-6185/56/110-113>

Gültac Məmmədli

Bakı Slavyan Universiteti

magistrant

<https://orcid.org/0009-0002-3220-0552>

mmmdligultac96@gmail.com

Cəmiyyət və iqtisadiyyatın inkişafı fonunda Azərbaycan təhsilinin transformasiyası

Xülasə

Məqalədə Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın təhsil sisteminə təsiri elmi baxımdan təhlil olunur. Təhsil sahəsində aparılan dövlət siyasəti, islahatlar, kurikulum dəyişiklikləri, rəqəmsallaşma və insan kapitalının inkişafı məsələləri araşdırılır. Təhlil göstərir ki, müasir dövrdə təhsilin transformasiyası cəmiyyətin və iqtisadiyyatın tələbləri ilə sıx bağlıdır və təhsil sisteminin modernləşdirilməsi ölkənin davamlı inkişafının əsas şərtlərindən biridir.

Açar sözlər: *təhsil islahatları, təhsilin transformasiyası, sosial-iqtisadi inkişaf, insan kapitalı, rəqəmsallaşma, təhsil siyasəti*

Gultaj Mammadli

Baku Slavic University

Master's student

<https://orcid.org/0009-0002-3220-0552>

mmmdligultac96@gmail.com

Transformation of Azerbaijan's Education in the Context of Social and Economic Development

Abstract

The article scientifically analyzes the impact of socio-economic development on the education system of the Republic of Azerbaijan. It examines state policy in the field of education, reforms, curriculum changes, digitalization, and the development of human capital. The analysis shows that, in the modern era, the transformation of education is closely linked to the demands of society and the economy, and the modernization of the education system is one of the main conditions for the country's sustainable development.

Keywords: *educational reforms, transformation of education, socio-economic development, human capital, digitalization, education policy*

Giriş

Müasir dövrdə sosial və iqtisadi inkişaf təhsil sisteminin yenilənməsini zəruri edən əsas amillərdən biri kimi çıxış edir. Qloballaşma, bilik iqtisadiyyatının formalaşması, informasiya texnologiyalarının inkişafı və əmək bazarının dəyişən tələbləri təhsil sisteminin strukturunda və məzmununda mühüm dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Azərbaycan Respublikasında həyata keçirilən təhsil siyasəti ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası ilə sıx bağlıdır və təhsilin modernləşdirilməsi dövlət prioritetlərindən biri kimi müəyyən edilmişdir (Azərbaycan Respublikası, 2013; 2021)

Tədqiqat

Sosial-iqtisadi inkişaf və təhsil sistemi

Cəmiyyətin inkişaf səviyyəsi ilə təhsil sistemi arasında qarşılıqlı əlaqə mövcuddur. Müasir iqtisadiyyat innovativ düşüncəyə malik, yüksək ixtisaslı və çevik insan resurslarına ehtiyac duyur. Bu baxımdan təhsil sistemi yalnız bilik ötürən mexanizm deyil, həm də insan kapitalının formalaşmasını təmin edən əsas sosial institutdur (Abbasov, 2014). “Azərbaycan 2030” sənədində keyfiyyətli təhsil və insan kapitalının gücləndirilməsi ölkənin strateji inkişaf istiqamətlərindən biri kimi müəyyən edilmişdir (Azərbaycan Respublikası, 2021). Bu yanaşma təhsil sisteminin cəmiyyətin və iqtisadiyyatın ehtiyaclarına uyğun şəkildə transformasiyasını şərtləndirir.

Təhsil islahatları və modernləşmə

Azərbaycan Respublikasında təhsil sahəsində aparılan islahatlar ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf strategiyası ilə sıx bağlıdır və təhsil sisteminin müasirləşdirilməsi dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən biri kimi çıxış edir. Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası təhsil sisteminin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, müəllim hazırlığının gücləndirilməsi, təhsilin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi və müasir təhsil mühitinin formalaşdırılmasını əsas məqsədlər kimi müəyyən etmişdir (Azərbaycan Respublikası, 2013). Strategiya çərçivəsində həyata keçirilən tədbirlər təhsil sisteminin strukturunun yenilənməsinə, onun beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına və təhsilin səmərəliliyinin artırılmasına yönəlmişdir.

Ümumi təhsilin Milli Kurikulumu təlim prosesində məzmun və metodoloji baxımdan mühüm dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. Kurikulum islahatı nəticəsində şagirdyönlü və bacarıq əsaslı təlim modelinə keçid təmin edilmiş, ənənəvi bilikötürmə yanaşmasından funksional və tətbiqi biliklərin formalaşdırılmasına üstünlük verilmişdir. Bu model şagirdlərin tənqidi düşünmə, problem həll etmə, yaradıcılıq, kommunikasiya və əməkdaşlıq bacarıqlarının inkişafına yönəlmişdir (Elm və Təhsil Nazirliyi, 2006). Bununla yanaşı, kurikulum islahatı qiymətləndirmə sisteminin yenilənməsini, təlim nəticələrinin obyektiv ölçülməsini və şagird nailiyyətlərinin davamlı monitorinqini nəzərdə tutmuşdur. Təhsil sistemində aparılan islahatlar müəllimlərin peşəkar inkişafına xüsusi diqqət yetirilməsini tələb etmişdir. Müasir təhsil mühitində müəllim yalnız bilik ötürən deyil, eyni zamanda təlim prosesini təşkil edən, şagirdlərin fərdi xüsusiyyətlərini nəzərə alan və innovativ metodlardan istifadə edən fasilitator rolunu yerinə yetirir. Bu məqsədlə müəllim hazırlığı sistemində yeniliklər tətbiq edilmiş, ixtisasartırma və peşəkar inkişaf proqramları genişləndirilmişdir. Müasir pedaqoji texnologiyaların və interaktiv təlim metodlarının tətbiqi tədris prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və təhsilin nəticəyönlü olmasına şərait yaratmışdır (Vəliyev, 2012).

Təhsil islahatları çərçivəsində təhsilin idarə olunmasının təkmilləşdirilməsi də mühüm istiqamətlərdən biri olmuşdur. Təhsil müəssisələrinin idarə edilməsində müasir menecment prinsiplərinin tətbiqi, keyfiyyətin təminatı mexanizmlərinin gücləndirilməsi və məlumat əsaslı qərarvermə sistemlərinin istifadəsi təhsilin səmərəliliyini artırmışdır.

Beləliklə, təhsil sahəsində həyata keçirilən islahatlar Azərbaycan təhsil sisteminin məzmun və struktur baxımından yenilənməsinə, onun keyfiyyət göstəricilərinin yüksəlməsinə və müasir cəmiyyətin tələblərinə uyğunlaşmasına şərait yaratmışdır. Təhsil sisteminin davamlı inkişafı üçün innovativ yanaşmaların tətbiqi, müəllim peşəkarlığının artırılması və kurikulum islahatlarının dərinləşdirilməsi gələcəkdə də əsas prioritet istiqamətlər kimi qalacaqdır.

Rəqəmsallaşma və təhsilin transformasiyası

Rəqəmsal texnologiyaların sürətli inkişafı müasir cəmiyyətin bütün sahələrində olduğu kimi, təhsil sistemində də köklü dəyişikliklərə səbəb olmuşdur. İnformasiya-kommunikasiya texnologiyalarının təhsilə inteqrasiyası təlim prosesinin təşkilinə, məzmununa və metodlarına yeni yanaşmalar gətirmişdir. Elektron təhsil resurslarının yaradılması, distant təhsilin tətbiqi, virtual öyrənmə mühitlərinin formalaşdırılması və rəqəmsal platformalardan geniş istifadə təlim prosesinin daha çevik, əlçatan və fərdiləşdirilmiş şəkildə təşkilinə imkan yaratmışdır. Bu dəyişikliklər xüsusilə coğrafi məhdudiyyətlərin aradan qaldırılmasına, ömürboyu təhsil imkanlarının genişlənməsinə və müxtəlif sosial qrupların təhsilə çıxışının təmin olunmasına mühüm töhfə vermişdir. Rəqəmsallaşma təhsil sistemində innovativ mühitin formalaşmasına şərait yaratmışdır. Müasir rəqəmsal texnologiyalar – elektron dərsliklər, interaktiv təlim vasitələri, onlayn qiymətləndirmə sistemləri və

süni intellektə əsaslanan öyrənmə platformaları – təlim prosesinin keyfiyyətini yüksəltmiş və təhsilin nəticəyönümlülüyünü artırmışdır. Bu texnologiyalar müəllimlərin pədaqoji fəaliyyətini daha səmərəli təşkil etməsinə, tələbələrin isə öyrənmə prosesində fəal iştirakına və müstəqil bilik əldə etməsinə imkan verir. Bununla yanaşı, rəqəmsal mühit elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişafına, məlumat mübadiləsinin sürətlənməsinə və beynəlxalq elmi əməkdaşlığın genişlənməsinə müsbət təsir göstərir (Mehrabov, 2010). Rəqəmsallaşma təhsil sisteminin beynəlxalq integrasiyasını da gücləndirən mühüm amillərdən biridir. Qlobal təhsil platformalarına çıxış, beynəlxalq onlayn kursların və açıq təhsil resurslarının istifadəsi, eləcə də beynəlxalq akademik şəbəkələrdə iştirak təhsil sisteminin dünya təhsil məkanına integrasiyasını sürətləndirir. Bu proses qabaqcıl təcrübənin mənimsənilməsinə, müasir pədaqoji yanaşmaların tətbiqinə və təhsil standartlarının yüksəldilməsinə şərait yaradır (UNESCO, 2017).

Müasir dövrdə rəqəmsal savadlılıq təhsilin əsas komponentlərindən birinə çevrilmişdir. Rəqəmsal bacarıqlar yalnız texniki biliklərlə məhdudlaşmır, eyni zamanda informasiya ilə işləmək, tənqidi düşünmə, rəqəmsal təhlükəsizlik və etik davranış kimi mühüm kompetensiyaları da əhatə edir. Bu baxımdan təhsil sistemi şagird və tələbələrin rəqəmsal bacarıqlarının inkişafına, onların müasir informasiya cəmiyyətinə uyğunlaşmasına və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına yönəlməlidir.

Beləliklə, rəqəmsallaşma təhsil sisteminin transformasiyasında mühüm rol oynayaraq təlim prosesinin modernləşməsinə, innovativ təhsil mühitinin formalaşmasına və təhsilin beynəlxalq integrasiyasının güclənməsinə şərait yaradır. Gələcəkdə rəqəmsal texnologiyaların daha geniş tətbiqi, rəqəmsal savadlılığın artırılması və texnoloji yeniliklərin təhsilə integrasiyası təhsil sisteminin davamlı inkişafının əsas istiqamətlərindən biri olaraq qalacaqdır.

Təhsil və insan kapitalının inkişafı

İnsan kapitalı müasir iqtisadiyyatın əsas hərəkətverici qüvvələrindən biri kimi qəbul edilir və ölkənin sosial-iqtisadi inkişaf səviyyəsini müəyyən edən mühüm amillər sırasına daxildir. İnsan kapitalı anlayışı yalnız formal təhsil səviyyəsini deyil, həm də fərdlərin bilik, bacarıq, peşə hazırlığı, yaradıcı potensial və innovativ düşünmə qabiliyyətlərini özündə birləşdirir. Bu baxımdan təhsil sistemi insan kapitalının formalaşmasında və inkişafında həlledici rol oynayır. Keyfiyyətli və müasir tələblərə cavab verən təhsil əmək bazarının ehtiyaclarına uyğun ixtisaslı kadrların hazırlanmasına, əmək məhsuldarlığının artmasına və innovativ iqtisadiyyatın inkişafına şərait yaradır (Hüseynov, 2009). Müasir dövrdə bilik iqtisadiyyatının formalaşması insan kapitalının keyfiyyətinə olan tələbləri daha da artırmışdır. İnformasiya texnologiyalarının inkişafı, rəqəmsallaşma və qloballaşma prosesləri yeni peşə bacarıqlarının, tənqidi və analitik düşünmə qabiliyyətinin, eləcə də ömürboyu təhsil prinsiplərinin aktuallaşmasına səbəb olmuşdur. Bu şəraitdə təhsil sistemi yalnız nəzəri biliklərin ötürülməsi ilə kifayətlənməməli, eyni zamanda praktiki bacarıqların, yaradıcı təfəkkürün və innovativ yanaşmanın formalaşdırılmasına yönəlməlidir. Dövlət Statistika Komitəsinin məlumatları göstərir ki, təhsil səviyyəsinin yüksəlməsi ölkənin sosial-iqtisadi göstəricilərinə müsbət təsir göstərir. Təhsilli əhalinin artması məşğulluq səviyyəsinin yüksəlməsinə, yoxsulluğun azalmasına, əmək bazarında rəqabət qabiliyyətinin güclənməsinə və ümumi iqtisadi artıma töhfə verir (DSK, 2022). Bu baxımdan təhsil sistemi sosial sabitliyin təmin olunmasında və iqtisadi inkişafın davamlılığında mühüm rol oynayır. Təhsil sistemi gənc nəslin bilik və bacarıqlarının inkişafına, onların müasir əmək bazarına uyğunlaşmasına və sosial-iqtisadi proseslərdə fəal iştirakına şərait yaradır. Peşə təhsili və ali təhsil müəssisələrində həyata keçirilən proqramlar tələbələrin peşə kompetensiyalarının formalaşdırılmasına, sahibkarlıq bacarıqlarının inkişafına və innovativ fəaliyyətə cəlb olunmasına yönəlmişdir. Bununla yanaşı, təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi və inklüzivliyinin təmin olunması cəmiyyətin bütün təbəqələrinin insan kapitalının inkişafında iştirakına imkan yaradır.

Beləliklə, təhsil və insan kapitalı arasında qarşılıqlı əlaqə ölkənin sosial-iqtisadi inkişafının əsas determinantlarından biri kimi çıxış edir. Təhsilin keyfiyyətinin yüksəldilməsi, müasir bacarıqların formalaşdırılması və ömürboyu təhsil imkanlarının genişləndirilməsi gələcəkdə Azərbaycanın rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına və davamlı inkişafının təmin olunmasına xidmət edəcəkdir.

Təhsilin idarə olunması və beynəlxalq integrasiya

Təhsil sisteminin səmərəli idarə olunması onun keyfiyyətinin yüksəldilməsində və davamlı inkişafının təmin edilməsində həlledici amillərdən biridir. Müasir dövrdə təhsil idarəçiliyi yalnız

inzibati funksiyalarla məhdudlaşmır, eyni zamanda strateji planlaşdırma, nəticəyönümlü idarəetmə və keyfiyyətin sistemli qiymətləndirilməsi kimi mühüm istiqamətləri əhatə edir. Strateji planlaşdırma təhsil müəssisələrinin uzunmüddətli inkişaf məqsədlərinin müəyyənləşdirilməsini, resursların səmərəli bölüşdürülməsini və idarəetmə prosesində çevikliyin təmin olunmasını nəzərdə tutur. Keyfiyyətin qiymətləndirilməsi mexanizmləri isə təlim nəticələrinin monitorinqini, təhsil standartlarına uyğunluğun yoxlanılmasını və tədris prosesinin təkmilləşdirilməsini təmin edir. Bununla yanaşı, innovativ idarəetmə yanaşmalarının tətbiqi – rəqəmsal idarəetmə sistemlərinin istifadəsi, məlumat əsaslı qərarvermə və müasir pedaqoji texnologiyaların təşviqi – təhsil sisteminin səmərəliliyinin artırılmasına və idarəetmə prosesinin şəffaflığının gücləndirilməsinə şərait yaradır (Vəliyev, 2012).

Azərbaycan təhsil sistemi qloballaşma şəraitində beynəlxalq təhsil məkanına inteqrasiya prosesində fəal iştirak edir. Bu inteqrasiya ölkənin təhsil siyasətinin əsas istiqamətlərindən biri olmaqla, təhsil sisteminin keyfiyyətinin yüksəldilməsinə və beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılmasına xidmət edir. Beynəlxalq əməkdaşlıq çərçivəsində tələbə və müəllim mübadilə proqramlarının genişlənməsi akademik mobilliyin artmasına, elmi-tədqiqat fəaliyyətinin inkişafına və qabaqcıl təcrübənin ölkə daxilində tətbiqinə imkan yaradır. Xarici ali təhsil müəssisələri ilə əməkdaşlıq, beynəlxalq layihələrdə iştirak və müasir təhsil texnologiyalarının mənimsənilməsi təhsil sisteminin rəqabət qabiliyyətini gücləndirir. Eyni zamanda, beynəlxalq qiymətləndirmə proqramlarında iştirak təhsilin keyfiyyət göstəricilərinin obyektiv qiymətləndirilməsinə və təhsil standartlarının təkmilləşdirilməsinə şərait yaradır. Beləliklə, beynəlxalq inteqrasiya təhsil sisteminin modernləşməsinə sürətləndirən və onun qlobal təhsil məkanında mövqeyini möhkəmləndirən mühüm amil kimi çıxış edir (Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu, 2018).

Nəticə

Təhlil göstərir ki, sosial-iqtisadi inkişaf Azərbaycan təhsil sisteminin transformasiyasında həlledici rol oynamışdır. Təhsil islahatları, rəqəmsallaşma, insan kapitalının inkişafı və beynəlxalq inteqrasiya təhsilin modernləşməsinə və keyfiyyətinin yüksəlməsinə səbəb olmuşdur. Gələcəkdə təhsilin davamlı inkişafı üçün innovativ yanaşmaların tətbiqi, rəqəmsal transformasiyanın gücləndirilməsi və əmək bazarının tələblərinə uyğun çevik təhsil modelinin formalaşdırılması əsas prioritetlər olaraq qalır.

Ədəbiyyat

1. Azərbaycan Respublikası. (2009). *Təhsil haqqında qanun*.
2. Azərbaycan Respublikası. (2013). *Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası*.
3. Azərbaycan Respublikası. (2009). *Dövlət təhsil standartları və proqramları (kurikulumlar) haqqında Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarı*.
4. Azərbaycan Respublikası. (2021). *Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər..*
5. Abbasov, A. N. (2014). *Pedaqogika*. Mütərcim.
6. Mehrabov, A. O. (2010). *Pedaqogika və təhsilin müasir problemləri*. Təhsil.
7. Hüseynov, F. A. (2009). *Pedaqogika*. Təhsil.
8. Vəliyev, İ. Ə. (2012). *Təhsil sisteminin idarə olunması*. Elm və Təhsil.
9. Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyi. (2006). *Ümumi təhsilin Milli Kurikulumu*.
10. Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutu. (2018). *Azərbaycanda təhsilin inkişafı və modernləşdirilməsi*.
11. Azərbaycan Respublikası Dövlət Statistika Komitəsi. (2022). *Təhsil, elm və mədəniyyət*.
12. UNESCO. (2017). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*.

Received: 04.10.2025

Accepted: 12.02.2026